‘Ook sociaal werkers zouden een eed moeten afleggen’

Stichting Beroepseer bestaat in 2026 20 jaar. In deze serie spreken we met de pioniers van het gedachtegoed van Beroepseer, over hun ideeën, de veranderingen die ze in hun sector teweeg hebben gebracht en de uitdagingen die ze daarbij tegenkwamen. In deze vijfde aflevering: ***Marc Räkers****. ‘Sociaal werkers zijn hoeders van mensenrechten.’*

‘Ik heb altijd een enorme hekel gehad aan de Florence Nightingale-benadering’, begint sociaal werker Marc Räkers. ‘Ben je dakloos? Kom dan maar lekker bij ons in de opvang en dan krijg je een nachthemd en boterhammen. Dat vind ik een treurig en stuitend idee. Je behandelt dakloze mensen dan niet als gelijkwaardige medemensen die hun huis zijn kwijtgeraakt.’ Wat er dan wel moet gebeuren? ‘Sociaal werkers moeten zich er in een eerder stadium al mee bemoeien. We moeten zien te voorkomen dat mensen uit hun huis gezet worden als ze om wat voor reden dan ook de huur niet meer kunnen betalen. Uiteindelijk is het gewoon zo simpel: dakloosheid kun je grotendeels voorkomen door te zorgen dat mensen niet hun huis uit worden gezet en op straat belanden.’

Räkers ontwikkelde deze benadering toen hij voor de Amsterdamse organisatie voor maatschappelijke opvang HVO Querido werkte. In 2007 richtte hij samen met anderen stichting Eropaf! op. Eropaf! werkt aan vernieuwing in het sociaal domein, door onderzoek te doen, activistisch te zijn en kennis te delen, en zorgt op een betrokken en menselijke manier voor concrete oplossingen. Zo is er bijvoorbeeld ‘beschermingsbewindvoering’ om mensen te helpen hun financiën weer op de rit te krijgen. Räkers bevraagt de systemen die we hebben en bepleit fundamentele veranderingen.

Toen u in de jaren negentig met het voorkomen van huisuitzettingen aan de slag ging, werden 30.000 mensen per jaar uit huis gezet. Nu zijn dat er nog minder dan 3000. Dat is een enorme afname.
'Als ik de krant lees, word ik vaak een beetje cynisch over dit tijdsgewricht. Soms weet ik niet of het zoden aan de dijk zet wat ik allemaal doe en schrijf. Maar op het vlak van huisuitzettingen heeft Eropaf! echt een verschil gemaakt. Dat begon ooit met één persoon die vanwege een huurachterstand uit huis gezet zou worden. Het lukte ons om dat te voorkomen, en we zijn ons direct gaan afvragen wat er zou moeten veranderen om dit probleem structureel aan te pakken.'

Wat schortte er destijds structureel aan?
'Er was te weinig oog voor de enorme persoonlijke en maatschappelijke gevolgen van dakloosheid. Eigenlijk kreeg ik toen ook direct met beroepseer te maken, want in deze jaren werden woningcorporaties geprivatiseerd. Dat werden dus ineens commerciële ondernemingen. Die gingen dingen zeggen als "wie niet betaalt, moet eruit". Wij kregen een melding over mensen die de huur niet betaalden en daar gingen we heen en dan gingen we dingen regelen. "Die gaat er helemaal niet uit", zeiden we, "want als je deze mensen op straat zet, worden ze dakloos en dat willen we niet."'

Is het moeilijk geweest om mensen te overtuigen van het belang van het voorkomen van huisuitzettingen?
'Eigenlijk niet. Iedereen ziet wel in dat het niet handig is om mensen dakloos te maken. We zijn altijd een kleine organisatie gebleven; samen met mijn collega Catelijne Akkermans heb ik steeds kleine stapjes vooruitgezet. We bedachten het model van de ontruimingszeef en gaven daarmee zo concreet mogelijk aan hoe het aantal huisuitzettingen omlaag zou kunnen. We hebben handreikingen geschreven, inclusief adviezen over outreachend werken en hoe je ongevraagd contact met mensen maakt, hoe je hun financiën regelt en beheert en ga zo maar door. Die ideeën brachten we steeds op de juiste plekken onder de aandacht.'

Wat vraagt die nieuwe aanpak van sociaal werkers?
'Outreachend werken is en was totaal niet nieuw. In de jaren vijftig, zestig, zeventig bemoeiden hulpverleners zich ook al enorm met de levens van mensen. Maar iedere generatie moet het wiel blijkbaar opnieuw uitvinden. Ik realiseerde me dat ik me wel ongevraagd met de levens van mensen móést bemoeien, anders werden ze dakloos.'

In de Handreiking Voorkomen Huisuitzettingen staat een model voor vroegsignalering. Is er bijvoorbeeld een eerste betalingsachterstand? Dan zijn verhuurders verplicht die te melden, waarna de gemeentelijke schuldhulpverlening kan inspringen. Zo krijgen huurders die de huur niet meer kunnen betalen hulp aangeboden om hun problemen op te lossen. 'Dit systeem van vroegsignalering werkt redelijk goed. Onder andere deurwaarders, particuliere verhuurders en woningcorporaties doen meldingen bij de gemeentelijke schuldhulpverlening. Er blijft een groep over waarbij alle eerdere stappen er toch niet voor zorgen dat zij hun situatie weer op orde krijgen, en die zou de gemeente onvrijwillig onder bewind moeten nemen om te voorkomen dat ze op straat belanden. Dat is ook beschermingsbewind.'

Er is veel discussie over, legt Räkers uit. 'Dit gaat om onvrijwillig beschermingsbewind en er zijn mensen die vinden dat een overheid niet zo ver mag gaan. Ik vind zelf dat de

overheid best ver mag gaan om te voorkomen dat mensen in diepe ellende belanden. Dus: de gemeente gaat dan het huis betalen, van jouw inkomen, en de gemeente beheert jouw geld, want we willen je niet op straat. Deze groep mensen is enorm de moeite waard om je aandacht op te richten. Want dít zijn de mensen waar we anders later als maatschappij last van gaan krijgen. Het zijn vaak ook de mensen die ontzettend zijn afgeknapt op de overheid en op de wantrouwende en systemische manier waarop de overheid burgers meent te moeten benaderen. Het is ook onze taak als sociaal werkers om die gepolariseerde uitersten weer bij elkaar te brengen.'

Dat brengt ons bij beroepseer. Wat heeft een sociaal werker nodig om diens vak goed uit te oefenen?
'We leven in een wereld die wordt geregeerd door de managementgedachte: het idee dat managen een vaardigheid op zich is waarvoor je van de inhoud niet veel hoeft te weten. Zo gaat naar mijn idee de hele beroepseer ten onder. Mensen als sociaal werkers, leraren en agenten hebben heel weinig mogelijkheden om naar hun eigen beroepswaarden en normen te handelen. Ook sociaal werkers zouden een eed moeten afleggen. Net zoiets als de eed van Hippocrates in de gezondheidszorg.'

Wat zou het voordeel zijn van een eed?
'Zo'n eed brengt verplichtingen met zich mee waar je op kunt wijzen in ingewikkelde situaties. Ik geloof dat dat de professionele handelingsruimte van de uitvoerders en daarmee ook de beroepseer ten goede zou komen. In de gezondheidszorg geeft die eed ook de ruimte om af en toe te zeggen: "Nee, beste verzekering. Ik doe wat hier nodig is, niet wat jullie zeggen." Je kunt artsen en verpleegkundigen aanspreken op hun eed, en daar spreken ze elkaar ook op aan. Dat ontbreekt volslagen bij sociaal werk.'

Wat zou er in zo'n eed moeten staan?
'Een omschrijving van wat het vak inhoudt en een belofte dat je het vak op een goede manier zal uitoefenen. Wat mij betreft zou daarin moeten staan dat sociaal werkers hoeders van mensenrechten zijn die er alles aan moeten doen om te zorgen dat mensen hun fundamentele rechten krijgen, zoals het recht op gezinsleven, een inkomen, een huis en onderdak. Nederland heeft de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens getekend, en het Europees Sociaal Handvest. Als je het verwezenlijken en handhaven daarvan als deel van je opdracht ziet, dan kun je daar ook beroepseer aan ontlenen.'

Heeft dat ook implicaties voor de maatschappelijke positie van de sociaal werker?
'Dat denk ik wel. Er is nu veel maatschappelijke onrust, die uiteindelijk kan leiden tot fascisme. Zoiets als de voortslepende toeslagenaffaire laat ons iets zien over hoe onze overheid burgers benadert en niet alles op alles zet om de verbinding met de mensen die is kwijtgeraakt, te herstellen. Déze mensen gaan zich afzetten tegen de overheid, tegen de samenleving en tegen groepen medeburgers. Zo krijg je polarisatie. Mijn stelling is dat wij sociaal werkers een heleboel van die onrust, die uiteindelijk kan leiden tot fascisme, de wind uit de zeilen kunnen nemen.'

Speelt dit onderwerp in het sociaal werk?
'Soms, bij individuele sociaal werkers. Maar de hele manier waarop sociaal werk georganiseerd en gefinancierd wordt, vermorzelt zulke ideeën. Ik ben in die zin niet heel

optimistisch over de beroepseer. Op de opleiding, waar ik ook gewerkt heb, is er weinig ruimte voor. Daar leer je vooral over onderdeel zijn van een organisatie, financiering, prioriteiten en dat soort dingen. Dan moet je van goeden huize komen om tegen het beleid in te gaan. Als ik acht gesprekken nodig heb om een goede connectie met iemand op te bouwen, dan voer ik acht gesprekken. Dan kan een leidinggevende zeggen dat vijf gesprekken de max is, maar ik doe er acht. Ik weet wat er nodig is, dit is mijn vak. Zó zou beroepseer wat mij betreft gebruikt kunnen en moeten worden, ter bescherming van vakmensen.'

Marc Räkers is verbonden aan de Stichting Eropaf! En hij werkt mee aan publicaties over zelfbeheer in de maatschappelijke opvang en over professionele vriendschap.

Tekst: Brechtje Keulen